

MAKTAB DARSLIKLARIDA MORFEMIKA BO`LIMIGA DOIR MAVZULARNI O`QITISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNI QO`LLASH SAMARADORLIGI

Hamroyeva Maftuna Rasulovna

BuxDU o`qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada maktab darsliklaridagi morfemika bo`limiga doir mashqlarni bajartirishda innovatsion texnologiyalardan foydalanishning o`ziga xos xususiyatlari va samaradorligi haqida fikr-mulohazalar ilmiy bayon qilingan. Namuna sifatida mashq va topshiriqlar berib o`tilgan.*

**Kalit so`zlar:** *morfemika, talaffuz, harf, morfemika, millat, til, yasovchi, hukumat, savodxonlik, bosqich, shakl yasovchi, pedagog, ta`lim, innovatsion, texnologiya.*

O`zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning “Hukumatning tegishli vazirlik va idoralar hamda butun ta`lim tizimining, hurmatli domlalarimiz va professor-o`qituvchilarining eng muhim vazifasi – yosh avlodga puxta ta`lim berish, ularni jismoniy va ma`naviy yetuk insonlar etib tarbiyalashdan iborat. Farzandlarimiz uchun ish joylari yaratish, ularni hayotda munosib o`rin egallashini ta`minlashga qaratilgan ishlarimizni yangi bosqichga ko`tarishni davrning o`zi taqozo etmoqda”, – kabi fikrlari ayni damda bizning pedagogik salohiyatimizni yanada oshirish maqsadida o`z ustimizda tinimsiz ishlashimiz lozimligini anglatadi.

O`zbekiston Respublikasining iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy va madaniy-ma`naviy sohalardagi rivoji fan va ta`lim darajasini yanada kuchaytirish, fanlarning iqtisodiy va ijtimoiy samaradorligiga erishishning yangi bosqichlariga ko`tarishni dolzarb qilib qo`ymoqda. Ayniqsa, madaniyatlar to`qnashuvi, turli xalq vakillari “oldi-berdi”si tezkor rivojlanayotgan bu zamonda madaniyatning tilga munosabati, tilning madaniyatga munosabatini o`rganish dolzarb bo`lib qolayotganini ko`rsatadi. Madaniy stereotiplarni bilmaslik, u haqida xato xulosalarga kelish jamiyatlar o`rtasida tushunmovchilikka sabab bo`lishi ham mumkin. Chunki bir madaniyat uchun stereotipga aylangan holat boshqasi uchun haqoratli xulosalar keltirishi mumkin. Bu haqida so`z yuritganda bobomiz Alisher Navoiyning “Tilga ixtiyorsiz – elga e`tiborsiz” degan so`zlarida naqadar chuqur hayotiy haqiqat mujassam ekanligiga yana bir bor ishonch hosil qilamiz. Darhaqiqat, istiqlol xalqimizning ma`naviy uyg`onishi uchun to`la imkoniyat yaratdi.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalarning asosiy sifatlari bu - pedagogik texnologiyalar kabi murakkab obyektlarni tavsiflash uchun ularning asosiy umumiy sifatlarini ajratib ko`rsatish kerakligidir. Bular:

- Mustahkamlik - bu integral xususiyat va sifatlarning mavjudligida ifodalangan tashkil etilgan komponentlar to`plamining alohida sifati.

- Butunlik - tarkibiy elementlarning o`ziga xos xususiyatlarini saqlab qolgan holda umumiy integral sifatlarning mavjudligi.

- Ilmiylik - tajribani tahlil qilish va undan foydalanish, kontseptuallik, bashorat qilish va boshqa fazilatlarni o'z ichiga oladi, fan va amaliyot yutuqlarining sintezi, o'tmish tajribasining an'anaviy elementlari va ijtimoiy taraqqiyot, jamiyatni insonparvarlashtirish va demokratlashtirish natijasida tug'ilgan narsalarning kombinatsiyasi.

- Konseptuallik - pedagogik jarayon, g'oyalar, tamoyillar, ular asosida faoliyat tashkil etish haqidagi qarashlar tizimi.

- Strukturalash - tizimning barqarorligi va ishonchliligini ta'minlaydigan tizimning ma'lum bir ichki tashkiloti (maqsadlari, mazmuni), elementlarning magistral aloqalari (konsepsiya, usullar), barqaror o'zaro ta'sirlar (algoritm) mavjudligi.

- Davomiylik - umumiy vazifaning ma'lum bir qismini hal qiladi, mazmuni, vaqti va boshqa parametrlari bo'yicha muvofiqlashtiriladi.

- O'zgaruvchanlik – moslashuvchanlik esa texnologiyani amalga oshirish shartlariga qarab algoritm elementlarining ketma-ketligini, tartibini, siklligini o'zgartirishga asoslangan bo'lishidir.

- Instrumentallik - o'quv jarayonining asosiy vositalari bilan (darsliklar, jihozlar va boshqalar) bir qatorda o'quv, uslubiy, didaktik vositalar va vositalar majmuasi bilan ta'minlash.

- Samaradorlik - natijaning sarflangan resurslar miqdoriga nisbati.

Maktab darsliklarida o'quvchilar morfemika bo'limiga doir bilimlar bilan dastur va darslikda berilgan "So'z tarkibi haqida umumiy ma'lumot" mavzusi ta'limida, asosan, ona tilimiz agglyutinativ til ekanligini anglashi, shuningdek, asos va affiksial morfemalarni o'z o'rnida qo'llay olishni bilishi zarur. Bunda o'quvchilarga tilimizdagi so'zlarda asos morfema bilan affiksial morfema chegarasi aniq sezilib turishi, asosan, uni flektiv tillar bilan qiyoslash orqali tushuntirish samarali bo'ladi. Masalan,

1- topshiriq. O'zbekcha so'zlarning tuzilishi bilan o'zlashma so'zlarning shaklini solishtiring. Ular haqida mulohaza bildiring. Shunday so'zlar ro'yxatini (lug'atdan foydalanib) davom ettiring.

ko'rmoq – ko'ryarman; видит – вижу (r); yurmoq – yuryarman; ходит –хожу (r); hukm – mahkama – hokim – hakam – mahkum (a);

fikr – tafakkur – mutafakkir (a); zulm – zolim – mazlum (a);

hol – ahvol (a); xulq – axloq (a); she'r – ash'or (a).

2- topshiriq. Berilgan so'zlar ishtirokida gaplar tuzing va bu so'zlarning asos qismini aniqlashga harakat qiling.

3- topshiriq. Asosga qo'shimcha qo'shilishi bilan so'z oxiridagi unli o'zgarishini kuzating. Buning sababini tushuntirishga harakat qiling.

sayla–saylov, sina–sinov, aya–ayovsiz; so'ra–so'roq, bo'ya–bo'yoq; o'yna–o'ynoqi, sayra–sayroqi

"Qo'shimchalarning ma'no vazifasiga ko'ra turlari" mavzusi ta'limida o'quvchilarga imkon qadar qiziqarli topshiriqlar berishga harakat qilish zarur, toki o'quvchini mavzu mohiyati (nazariy bilimlar) zeriktirmasin. Masalan,

1-topshiriq. She'riy matnni o'qing va uqing. She'riy matn tarkibidagi so'zlarni berilgan jadvalga moslab joylashtiring.

Yurtdoshim, bog'ingga bir nihol qada,

Bu nihol nomini Yaxshilik ata.

Niholing yoniga bir gul ekib qo'y,

U gulning ismini Go'zallik deb qo'y.

№ asos so'z

yasovchi lug'aviy shakl yasovchi aloqa-
munosabat qo'shimchasi

1 yurt -dosh – -im

2 bog' – – -ing, -ga

3

4

...

2-topshiriq. She'riy matnda shoir Yaxshilik, Go'zallik so'zlarini bosh harf bilan yozganligini qanday tushundingiz? Matn mazmunini bitta gapda ifodalang.

Xullas, Joriy ona tili darsliklarida "Morfemika" bo'limiga doir mavzularni o'qitishda innovatsion texnologiyalarning qaysi metodlarini qo'llash bevosita o'tilayotgan mavzuning xarakteridan kelib chiqadi. Ta'lim jarayoniga rejalashtirilmagan, loyihalashtirilmagan metod va usullarni o'rinsiz qo'llash ijobiy natijalarga olib kelmasligi mumkin. Pedagog o'zidagi pedagogik mahoratini bu kabi mavzularni tushuntirishda turli xil metodlar vositasida ko'rsatish imkoniyatiga ega, albatta.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Hamroyeva, R. M. (2021). Application of Anthroponymic Units in the Works of Tahir Malik (On The Example of the Story" Devona"). Middle European Scientific Bulletin, 8.
2. Rasulovna, H. M. (2021). Use Of Anthroponyms In Tahir Malik's Stories. Journal of Contemporary.
3. Rasulovna, H. M. (2021). Anthroponymic forms in the text of artistic work (On the example of Tahir Malik's work). Middle European Scientific Bulletin, 10.
4. Rasulovna, H. M. THE LITERARY OF ANTHROPONYMS. Chief Editor.
5. Rasulovna, H. M. (2022). TOHIR MALIKNING ASARLARIDA ONOMASTIK BIRLIKLAR QOLLANILISHINING USLUBIY TAHLILI. BARQARORLIK VA ETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAIN ILMIIY JURNALI, 2(4), 391-398.
6. HAMROYEVA, M. (2021). BOSHLANG'ICH TA'LIMDA INNOVATSION YONDASHUV. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 1(1).
7. Сайфуллаев, Г. М., Алимова, Л. Х., & Ходиев, Б. О. У. (2020). Формирование и развитие ихтиофауны водоемов низовьев р. зарафшан. Вестник науки и образования, (12-3 (90)), 22-25.

8. Sayfullaev, G., Alimova, L., & Ollokova, U. (2019). Formation of environmental knowledge in pupils of second class in the lessons the world around us. In *Bridge to science: research works* (pp. 206-208).
9. Hamroyev, A. R. (2021). Designing students' creative activity in primary school mother tongue education as a methodological problem. *Middle European Scientific Bulletin*, 11.
10. Khamraev, A. R. (2019). Modeling Teacher's Activity in Designing Students' Creative Activities. *Eastern European Scientific Journal*, (1).
11. Hamroev, A. R. (2019). Modeling activities of teachers when designing creative activities of students. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*, 2019.
12. Kamroev, A. (2019). STUDENTS' CREATIVE ACTIVITIES IN DESIGNING MOTHER TONGUE EDUCATION. *Scientific Bulletin of Namangan State University*, 1(7), 285-296.
13. Хамраев, А. (2018). Моделирование деятельности учителя при проектировании творческой деятельности учащихся. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*, (2), 23-26.
14. Adizov, B. R., & Khamroev, A. R. Modeling activities of teachers when designing creative activities of students. *Ilmiy xabarnoma*, 69.
15. Ҳамроев, Р. (2014). БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМНИ ИЖОДИЙ ТАШКИЛ ЭТИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ. *ВЕСТНИК КАРАКАЛПАКСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ БЕРДАХА*, 22(1), 53-58.
16. Hamroyev, R. A., Qoldoshev, A. R., & Hasanova, A. M. (2021). Methods of teaching 1st grade students to use writing tools effectively. *Asian Journal of Multidimensional Research (AJMR)*, 10(1), 168-174.
17. Hamroyev, A. R. (2021). Designing students' creative activity in primary school mother tongue education as a methodological problem. *Middle European Scientific Bulletin*, 11.
18. Azimov, Y. (2003). Hamroyev A//Husnixat va uni oqitish usuliyoti (Maruza matnlari).
19. Khamroev, A. (2021). Quality and effectiveness for design of learning outcomes in the language teaching. *ACADEMICIA: AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL*, 11(1), 549-558.
20. Pulatova, A. Y. (2021). Scientific and Theoretical Foundations of an Integrative Approach to the Formation of Literary Concepts in Primary School Students. *Middle European Scientific Bulletin*, 8.
21. Asadovna, Y. (2021). Psychological Characteristics of Speech Cultivation by Working on the Text in Primary School Reading Lessons. *Annals of the Romanian Society for Cell Biology*, 437-446.

22. Polatovna, A. Y. (2021). Psychological characteristics of speech cultivation by working on the text in primary school reading lessons. *ACADEMICIA: AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL*, 11(1), 490-501.
23. Pulotova, Y. (2021). Principles of Integration of Primary School Mother Tongue and Learning Classes. *International Journal of Culture and Modernity*, 11, 185-191.
24. Avezmurodovich, Q. L. R., & Oybekovna, N. D. (2022). BOSHLANGICH SINIF O'QUVCHILARINING BOG'LANISHLI NUTQINI O'STIRISH. QAYTA HIKOYALASH VA BAYON TURLARI.
25. Rustambek, Q. L. (2020). Birinchi sinf chapaqay o 'quvchilarining maktabga moslashishi, maktabga moslashishi davridagi pedagogik yordamning mazmuni. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 1(1).
26. Gordon, N. (1986). Left-handed ness and Learning. *Developmental Medicine & Child Neurology*, 28(5), 656-661.
27. Azimov, Y. Y., & Qo'ldoshev, R. A. Husnixatga o'rgatishning amaliy asoslari (metodik qollanma). *GlobeEdit*, 2020.-141bet.
28. CHAPAQAY, R. A. Q. B. S., & O'QUVCHILARNI YoZUVGA O'RGATISHNING, I. N. A. (2021). Scientific progress. 2021.№ 6. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/boshlan-ich-sinf-chapa-ay-uvchilarni-yozuvga-rgatishning-ilmiy-nazariy-asoslari> (ma'lumotlar obrascheniya: 25.10. 2021).
29. Farmonova, S. (2021). Pedagogical and Innovative Activities in Project Education. *International Journal of Culture and Modernity*, 11, 176-180.
30. FARMONOVA, S. M. (2020). Improvement of Professional Thinking in Future Teachers. *International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology*, 7(05), 251-257.
31. Mukhamedjanova, S. D. (2019). IMPROVEMENT OF PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT OF COMMUNICATIVE CULTURE IN FUTURE HIGHER EDUCATION SPECIALISTS. *Theoretical & Applied Science*, (12), 356-359.
32. Laziz, Q. (2022, March). BOSHLANGICH SINIF MATEMATIKASIDA MIQDOR TUSHUNCHASINI ORGATISH: DOI: 10.53885/edinres. 2021.43. 38.112 Qayimov Laziz, Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim fakulteti dispetcheri. In *Научно-практическая конференция*.
33. Mirzo o'g'li, Q. L. FORMATION OF READING SKILLS IN JUNIOR SCHOOL CHILDREN.
34. Farahani, M. TRANSLATION, THE BASICS: A Book Review Written by: Juliane House, Published by Routledge. New York: USA, 2018, Pp. 1-210.
35. Tўxсанов, Қ. Р. (2021, December). APXAIЗM BA TAPЖИMA: Қахрамон Раҳимбоевич Тўхсанов БухДУ филология фанлари доктори, доцент. In *Научно-практическая конференция*.
36. Жаналиева, Р. Н., Торсыкбаева, Б. Б., Кистаубаева, Д. М., Абдуллина, Д. С., & Алиева, Г. А. (2016). Аспекты системы образования Республики Казахстан и методическое обеспечение среднего образования. *Наука и мир*, 3(1), 65-67.

37. Тухсанов, К. Р. (2014). К вопросу о переводе на узбекский и русский языки притчи "Спор грамматика с кормчим" персидского поэта Руми. In Филология и лингвистика в современном обществе (pp. 36-39).

38. Tukhsanov, K. R. (2020). DJAMAL KAMAL IS AN EXPERIENCED TRANSLATOR. Theoretical & Applied Science, (4), 950-956.